

Марина Артюшина, Ганна Романова

**ПРОФІЛЬНА СЕРЕДНЯ ОСВІТА
ЗА ПРОФЕСІЙНИМИ НАПРЯМАМИ:
ПРОГНОСТИЧНИЙ АСПЕКТ**

**ŚREDNIE SZKOŁY O PROFILU ZAWODOWYM:
PRÓBA DIAGNOZY**

**SPECIALIZED SECONDARY EDUCATION
ON PROFESSIONAL WAYS: PROGNOSTIC ASPECT**

Освіта України потребує модернізації, урахування сучасних європейських підходів, вимог ринку праці. Водночас ті величезні труднощі, з якими стикнулася наша держава за останні роки, показали необхідність докорінної зміни пріоритетів освітньої діяльності. Міністерством освіти і науки України оголошено початок реформи, що має на меті перетворення освіти на чинник економічного зростання, джерело національної єдності, засіб соціального просування кожного громадянина. Одним із вагомих завдань цієї реформи виступає зміна структури загальноосвітньої підготовки, зокрема й такого її компонента як профільне навчання.

У реалізації нової парадигми профільної середньої освіти необхідно врахувати позитивні здобутки та проблеми попереднього досвіду реалізації профільного навчання у старшій школі. Інститут професійно-технічної освіти НАПН України здійснює науково-методичний супровід профільної середньої освіти за професійними напрямками у професійно-технічних навчальних закладах. Зокрема проведено SWOT-аналіз стану реалізації профільного навчання у старшій школі (табл. 1).

З'ясовано, що проблеми матеріально-технічного, навчально-методичного і кадрового забезпечення особливо гостро виявляються у реалізації технологічного напрямку профільного навчання, у зв'язку із чим цей

напряму використовується досить обмежено. Школам набагато простіше організувати навчання за гуманітарними напрямами профільного навчання (економічний, філологічний, юридичний), ніж створювати умови для підготовки учнів за робітничими професіями у межах технологічного профілю.

Таблиця 1. Результати SWOT-аналізу профільного навчання у старшій школі

<p><i>Сильні сторони (Satisfaction)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Забезпечує досягнення стратегічних і тактичних освітніх цілей • Робить навчання особистісно орієнтованим • Дозволяє створити однорідні групи учнів за інтересами та рівнем досягнень • Покращує мотивацію та успішність навчання учнів • Дозволяє розширити і поглибити навчання на основі факультативів та вибіркових дисциплін • Сприяє індивідуалізації навчання • Активізує участь учнів у міжнародних та всеукраїнських конкурсах, олімпіадах • Забезпечує кращу підготовку учнів до складання ЗНО та вступу у ВНЗ за профілем навчання 	<p><i>Слабкі сторони (Weaknesses)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Потребує створення та оснащення профільних кабінетів, наявності спеціальної навчально-методичної літератури, досвідчених педагогів різного профілю, підготовлених до реалізації профільного навчання, відповідного нормативного забезпечення • Необхідна спеціальна організація навчального процесу • Складність в організації багатопрофільного навчання у сільських школах з малою наповнюваністю класів
<p><i>Шанси (Opportunities), резерви, шляхи розв'язання проблем</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Науково-методичний супровід профільного навчання • Підготовка педагогів до профільного і допрофільного навчання • Створення навчально-методичного забезпечення профільного і допрофільного навчання • Розробка технологій для реалізації профільного навчання • Реалізація на базі професійно-технічних навчальних закладів 	<p><i>Небезпека (загрози) (Threats)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Переважно реалізація однопрофільності підготовки або обмежене запровадження окремих профілів, що не враховує потреб дітей та батьків, вимог ринку праці • Неусвідомлений, випадковий вибір учнями профілю навчання • Поверхневість професійного спрямування профільних предметів • Слабке використання у профільному навчанні сучасних освітніх технологій • Відсутність допрофільного навчання

За інформацією Департаменту освіти і науки, молоді та спорту КМДА¹ у структурі профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів м. Києва упродовж трьох останніх років домінує філологічний профіль, а технологічний профіль займає четверту позицію. Водночас економіці країни вкрай необхідні робітники, однак технологічним профілем охоплено лише 10,2% старшокласників, що проходять профільне навчання.

Для подолання наявних проблем необхідний системний науково-методичний супровід допрофільного і профільного навчання у старшій школі. Перспективною є практика профільного навчання на базі професійно-технічних навчальних закладів, які найчастіше мають усі необхідні умови для ефективного допрофільного та профільного навчання, зокрема матеріально-технічну базу, науково-методичні розробки і кваліфікованих педагогічних кадрів з відповідною профільною підготовкою. Крім того ці заклади вже мають позитивний досвід реалізації загальноосвітньої підготовки.

Вивчення статистичних даних² показало, що на кінець 2015 р. у контингенті учнів ПТНЗ України більшість (61%) тих, хто здобував професію одночасно із повною загальною середньою освітою, тобто є випускниками дев'ятих класів, і лише третина учнів (30%), що мають повну загальну середню освіту, тобто є випускниками одинадцятих класів середніх загальноосвітніх шкіл. Отже, більшість дітей обирають навчання у ПТНЗ після 9 класу, щоб здобути повну загальну середню освіту одночасно з отриманням професії.

Окремі освітяни висловлюють занепокоєння, що професійно-технічні навчальні заклади не можуть організувати повноцінну загальноосвітню і відповідно профільну підготовку. Водночас порівняння навчальних планів професійно-технічного навчального закладу та типового навчального плану загальноосвітнього навчального закладу показало, засвідчило інші факти. Загальноосвітня складова навчальних планів з підготовки кваліфікованих робітників з отриманням повної загальної середньої освіти виконується в повному обсязі і відповідає Типовим навчальним планам загальноосвітніх навчальних закладів III ступеню. Кількість годин, відведених на вивчення дисципліни «Технології», змінена у напрямі включення його змісту до навчальних програм предметів професійно-те-

¹ Режим доступу: <http://don.kievcity.gov.ua/files/2016/1/28/16.pdf>.

² Продовження навчання та здобуття професії: Статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України, 2016. – С. 17.

оретичної підготовки. Обсяг навантаження на вивчення іноземної мови навіть більший за рахунок здійснення професійного спрямування.

Варто констатувати вдалий досвід реалізації на базі професійно-технічного навчального закладу допрофесійної підготовки. Зокрема на базі Вінницького міжрегіонального вищого професійного училища було організовано проведення курсів за вибором для учнів загальноосвітніх шкіл за напрямками «Основи роботи на ПК», «Технологічні основи ремонту ПК», «Основи секретарської справи», «Основи приготування їжі», «Основи приготування кондитерських виробів». У виборі напрямів був врахований не лише аспект професійної орієнтації, а й можливість використання здобутих учнями на курсах знань, умінь і навичок у повсякденному житті, організація дозвілля, перспективи подальшого навчання. За 4 роки такої співпраці курси допрофільної підготовки пройшли 380 учнів загальноосвітньої школи (40 груп). Також з 2011 р. у цьому закладі проводиться робота з профільного навчання школярів за технологічним напрямом (інформаційні технології).

Водночас потребує вдосконалення нормативно-правова база для врегулювання співпраці школи і ПТНЗ у реалізації профільного навчання, зокрема фінансування такої підготовки. Різні джерела фінансування не надають можливості зараховувати учнів старшої школи до складу основного контингенту ПТНЗ. У зв'язку з цим для проведення занять з учнями старшої школи ПТНЗ не мають права безкоштовно використовувати свою матеріально-технічну базу й сировину. Для того, щоб оплатити працю викладачів і майстрів виробничого навчання ПТНЗ, які навчають учнів старшої школи, їх зараховують у штат школи сумісниками, що не дуже вигідно.

У реалізації профільної середньої освіти в Україні необхідно враховувати зарубіжний досвід. Зокрема виявлено, що характерною особливістю сучасної системи профільної освіти і навчання за кордоном є її дуальність, тобто поєднання навчання на різних освітніх базах з продуктивною (виробничою) діяльністю, при чому більшу частку займає саме продуктивна діяльність. Звичайно, такий підхід є ефективним, оскільки забезпечує зв'язок теорії з практикою, сприяє формуванню цілісного професійного досвіду тих, хто навчається, посиленню мотивації до навчання і професійної діяльності.

Реалізація такого підходу в Україні була б теж результативною, водночас потребує розроблення відповідного нормативного забезпечення, створення механізмів активнішого залучення роботодавців до професійного навчання та реалізації профільної середньої освіти, здійснення

системного науково-методичного супроводу запровадження інноваційних форм профільної середньої освіти.

Співробітниками Інституту професійно-технічної освіти теоретично обґрунтовано концептуальні положення щодо підготовки учнів загальноосвітніх шкіл до вибору й реалізації професійної кар'єри; розроблено та впроваджено у загальноосвітні навчальні заклади педагогічні технології підготовки старшокласників до вибору освітньо-професійної траєкторії; підготовлено та схвалено Радою з питань професійної орієнтації населення при Кабінеті Міністрів України Концепцію професійної орієнтації учнівської молоді на робітничі професії; розроблено Положення про профільне навчання учнів старшої школи за технологічним напрямом на базі ПТНЗ, а також підготовлено пропозиції до нормативно-правових актів щодо удосконалення механізму реалізації профільного навчання учнів старшої школи на базі ПТНЗ.

Реалізується кілька напрямів експериментальної роботи, пов'язаних із впровадженням профільного професійного навчання. У ході експерименту на базі Нижньосірогозької загальноосвітньої школи I-III ступенів (Херсонська обл.) здійснювалася розробка та апробація системи профільного навчання та його методичного забезпечення на основі компетентнісного підходу. У ході експерименту було обґрунтовано педагогічні умови для доцільної профілізації навчання кожного учня, що сприятиме як розвитку його життєвих компетенцій, так і досягненню успіху через самореалізацію у житті; розроблено технології психологічного супроводу у професійному самовизначенні старшокласників (тренінг «Твоя професія», професіографічні екскурсії та зустрічі; виставка плакатів, малюнків «Професії наших батьків»; виховні години «Подорож у країну професій», «Всі професії потрібні – всі професії важливі», «Моя професія – моє майбутнє», «Азбука професій» тощо).

У ході експериментальної роботи на базі Білоцерківського навчально-виховного закладу «Перша Білоцерківська гімназія-школа I ступеня» проведено тренінги та семінари для вчителів та класних керівників з оволодіння методиками і технологіями формування в учнів уявлень про професійну кар'єру та професійний успіх; було розроблено дидактичні матеріали для підготовки учнівської молоді до вибору та реалізації професійної кар'єри; підготовлено програму курсу для учнів «Технологія планування і реалізації професійної кар'єри» (предмети, що вільно обираються), особистісно-розвивальна програму «Сходинки до професії».

Важливим є запровадження інноваційних та інформаційних технологій у процес викладання загальноосвітніх та профільних дисциплін.

Такі технології дозволяють спрямувати навчання на розвиток професійного та критичного мислення учнів, креативності, комунікативності, морально-етичних якостей.

У ході всеукраїнського експерименту «Технологія проектного навчання у професійній підготовці кваліфікованих робітників автотранспортної галузі», що проводився на базі Навчально-наукового центру професійно-технічної освіти НАПН України, апробовано технологію проектного навчання учнів при викладанні загальноосвітніх дисциплін у ПТНЗ, здійснюється розробка та апробація міждисциплінарних проєктів, що поєднують матеріал з економіки, математики, інформатики, фізики, хімії, екології та інші дисципліни.

Необхідним засобом профільного навчання учнів на базі ПТНЗ є використання електронних навчальних ресурсів, які дозволяють задовольнити широкий спектр запитів учнів і педагогів. Під егідою Інституту професійно-технічної освіти НАПН України проводиться 3 всеукраїнських експерименти із запровадження електронних навчальних ресурсів, технології дистанційного навчання, створення інформаційно-освітнього середовища у професійно-технічному навчальному закладі. За допомогою електронних ресурсів можливо індивідуалізувати процес профільного навчання, зробити його інтерактивним та гнучким, а також охопити якісним навчанням осіб, які з певних причин не можуть бути присутні безпосередньо на очному навчанні (наприклад, при навчанні осіб із зони АТО, у період карантинів, погодних катаклізмів тощо), а також людей з особливими потребами. У межах експериментів апробовано тренінги з навчання педагогів ПТНЗ застосуванню інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема, лабораторія дистанційного професійного навчання розробила ряд дистанційних курсів для вчителів ПТНЗ, зокрема «Розробка дистанційних курсів у СДН ПТО НАПН України»; «Основи практичної діяльності в LMS Moodle»; «Ефективна робота в PowerPoint»; «Інфографіка для освіти»; «Технологія створення тестів для СДН» тощо.

Для підвищення кваліфікації педагогів загальноосвітніх та спеціальних дисциплін щодо використання сучасних технологій навчання в Інституті розроблено і апробовано тренінг-курси із застосування особистісно-розвивальних технологій навчання, розроблення електронних ресурсів, організації дистанційного професійного навчання.

Здійснюється науково-методичний супровід забезпечення професійного спрямування викладання загальноосвітніх предметів у профільній професійній школі. Зокрема проводиться активна робота із підтримки викладання іноземної мови з урахуванням особливостей майбутньої профе-

сійної діяльності випускників ПТНЗ у рамках співпраці з Британською Радою, Відділом педагогічної кооперації з німецької мови Гете-Інституту (ФРН) та Відділом культури і співробітництва Посольства Франції в Україні. Інститут провів низку семінарів з питань професійно-спрямованого викладання іноземної мови у ПТНЗ, підтримує навчання викладачів іноземних мов та розвиток їхньої професійної компетентності.

Незважаючи на проведені дослідження та отримані результати, на сьогодні залишилися не вирішеними ще певні важливі проблеми. Необхідне створення ефективної системи управління допрофільною і профільною освітою, що включає розробку нормативного забезпечення, вирішення питань фінансування профільного навчання на базі ПТНЗ, налагодження ефективної взаємодії закладів освіти різного рівня.

Актуальною залишилася проблема створення в освітньо-виховному просторі ПТНЗ системи психолого-педагогічної підтримки та супроводу професійного розвитку особистості, що ґрунтувалася б на використанні інформаційних технологій та включало консультування учнівської молоді з реалізації професійної кар'єри та профільного професійного навчання.

Виникла необхідність у розробленні навчальних програм для факультативів, курсів за вибором, спецкурсів, підготовка підручників та навчальних посібників для загальноосвітньої та профільної підготовки учнів ПТНЗ, наповнення її сучасним професійним контентом. Важливо приділити окрему увагу розробленню і впровадженню у процес профільної освіти інноваційних та особистісно-розвивальних технологій, зокрема технології проектного навчання, електронних навчальних ресурсів, дистанційних курсів. Варто посилити підготовку педагогічних кадрів для здійснення допрофільного і профільного професійного навчання учнів, зокрема на базі ПТНЗ.

Загалом зміна парадигми профільного навчання у середній школі актуалізує потребу у системних дослідженнях профільної середньої освіти за професійними напрямками, які можуть бути реалізовані у межах наступних тем науково-дослідних робіт Інституту професійно-технічної освіти НАПН України.

Анотація: Обґрунтовано доцільність і ефективність профільної середньої освіти України у професійно-технічних навчальних закладах, наведено результати SWOT-аналізу стану реалізації профільного навчання у старшій школі. З'ясовано, що проблеми матеріально-технічного, навчально-методичного і кадрового забезпечення особливо гостро проявляються у реалізації технологічного напрямку про-

фільного навчання, у зв'язку із чим цей напрям використовується досить обмежено. Охарактеризовано вітчизняний і зарубіжний досвід реалізації допрофесійної і професійної підготовки. Проаналізовано науково-методичний супровід Інститутом професійно-технічної освіти профільного навчання учнів старшої школи за технологічним напрямом на базі професійно-технічних навчальних закладів. Визначено, що важливим є запровадження інноваційних та інформаційних технологій у викладання загальноосвітніх та профільних дисциплін. Такі технології дозволяють спрямувати навчання на розвиток професійного та критичного мислення учнів, креативності, комунікативності, морально-етичних якостей. Встановлено, що зміна парадигми профільного навчання у середній школі актуалізує потребу у системних дослідженнях профільної середньої освіти за професійними напрямами, які можуть бути реалізовані у межах наступних тем науково-дослідних робіт Інституту професійно-технічної освіти НАПН України.

Ключові слова: профільна професійна освіта, допрофільне навчання, професійна орієнтація, інноваційні педагогічні технології, дистанційне навчання

Abstract: The necessity and effectiveness of profile secondary education in vocational schools is revealed; the results of SWOT-analysis of the implementation of profile education in high secondary school is presented. It was found that the problem of logistics, teaching and staffing are especially sharply manifested in the implementation of technological direction of profile education, so there is limited use of this sphere. It is characterized domestic and foreign experience in implementing pre-professional and professional training. The analysis of scientific and methodological support that are provided by the Institute of Vocational Education and Training in the profile training of high school students for the technological direction at the vocational schools is done. It is determined that it is important to incorporate innovation and information technologies in the process of teaching of general and profile subjects.

Keywords: Profile vocational education, pre profile training, professional orientation, innovative educational technology, distance learning

Бібліографія

- Нова школа: простір освітніх можливостей: проект для обговорення [Електронний ресурс] / За заг. ред. М. Грищенко. – К., 2016. – 36 с. Режим доступу: <http://mon.gov.ua/Новини%202016/08/17/mon.pdf>.
- Концепція середньої загальноосвітньої школи України [Електронний ресурс] / Національна академія педагогічних наук України. – К., 2016. – Режим доступу: <http://naps.gov.ua/ua/press/announcements/910/>.
- Продовження навчання та здобуття професії: Статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України, 2016. – С. 17.

Профільне навчання та професійна підготовка учнів на базі ПТНЗ: досвід, проблеми та перспективи [Текст]: Науково-методичний посібник (за матеріалами круглого столу «Профільне навчання (технологічний напрям) учнів старшої школи на базі ПТНЗ: досвід, проблеми та перспективи», в рамках Другої міжнародної виставки «Сучасні навчальні заклади – 2011» / Укладачі: Нестерова Л.В., Чеснокова Л.Г., Дремова І.Б., Романенко Л.В., Герлянд Т.М., Стременко Л.О. / за загальною редакцією Нестерової Л.В. – К.: ПТОО НАПН України, 2012. – 113 с.

Режим доступу: <http://don.kievcity.gov.ua/files/2016/1/28/16.pdf>.